

Forrásközlések az 1909-es veszprémi tűzvészről¹

VARGA TIBOR LÁSZLÓ

Az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok keretében a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár 2020-ban elkezdte „Veszprém megye templomainak adatbázisa” nevű pályázat munkálatait. Ezen kutatási program keretében igyekszünk összegyűjteni és feldolgozni a képi és írott forrásokat, melyek egy-egy templom történetére vonatkoznak.²

Jelen forrásközlés az 1909. évi veszprémi tűzvészről ad hírt, mely tűzvész leginkább a várban pusztított. Négy újságcikk, egy könyvrészlet valamint a veszprémi Szent Mihály-plébánia historia domusának és a ferences rendház feljegyzései kerülnek publikálásra.

Az újságcikkek közül három a *Veszprémi Hírlap* (két tényközlő cikk és egy rövid plasztikus írás a tűzvész látványáról), egy a *Budapesti Hírlap* 1909-es tudósítása került közlésre. Ezen publikációk tényszerűen, pontosan tudósítanak a történekről az utókornak. Nem kerültek publikálásra a napi- és hetilapok összes cikkei, mert az újságok egymástól vették át a híreket, és ennek következtében az információk komoly torzulásokon estek át, vagy eleve téves információk jutottak el a lapokhoz. Például a tűzvészben a veszprémi székesegyház, a Szent Anna-kápolna csak némileg sérült meg, a püspöki palota sértetlen maradt, ennek ellenére több budapesti és dunántúli lapban a három épület közül kettő megsemmisült.³ 1943-ban Kis György⁴ összeállította a veszprémi szeminárium volt rektorának, Káuzli

¹ A forrásközlés az NFKFIH 134806. számú („OTKA K”) pályázat keretében készült.

² Jelen forrásközlés folytatásaként a ferences templom tűzvész utáni felújításának veszprémi dokumentumait szeretnénk közreadni.

³ *Pécsi Napló*, 1909. április 4., XVIII. évfolyam 77. szám, 8. Pusztító tűzvész Veszprémben, *Pesti Hírlap*, 1909. április 4. 31. évfolyam 80. szám., 6. Nagy tűzvész Veszprémben., *Pesti Napló*, 1909. április 4. 60. évfolyam 80. szám., 16. Tűzkatasztrófák a vidéken., *Somogyvár-megye*, 1909. április 4. V. évfolyam 77. szám. 8. Veszprém város pusztulása.

⁴ Kis György (1890–1969): Pappá szentelték 1913-ban. Káplán Káptalanfán 1913. aug.-tól, Kaposszentbenedeken szept.-tól. Augustineumban doktorált 1915-ben. Káplán Zalamerenyén 1915., karkáplán Veszprémben 1915., szemináriumi tanulmányi felügyelő, az egyházjog- és történelem tanára 1916-tól. Zsinati vizsgáztató és szentszéki ügyész 1918-tól. Szemináriumi lelkiigazgató 1926. Szegények ügyvédje 1922-től, zsinati helyettes bíró 1929-től. Az egyházművészeti bizottság tagja 1931-től, káptalani könyvtáros

Dezső⁵ nagyprépost életrajzát. Ebből a könyvből közöltük az 1909-es tűzvészre vonatkozó részt, mely további adalékot nyújt a tűz keletkezéséről, és bepillantást ad a papnövendékek életébe.

A veszprémi ferences rendház háztörténet jellegű feljegyzése nyújtja a tűzvészről a legtöbb információt. Természetesen csak a rendházra és a templomra vonatkozóan, mivel azonban ez az épületegyüttes szenvedte el a legnagyobb kárt, így a tűzvésszel kapcsolatban az egyik legfontosabb információforrás. Meglepő módon azonban a veszprémi plébánia historia domusa csak pár soros feljegyzést tartalmaz a tűzvészről, pedig jelentős esemény volt a plébánia életében. A feljegyzések sorában talán a meglepőbb, hogy a veszprémi piarista háztörténetben az 1909-es tűzvész nincs megemlítve. A közölt forrásokból azonban kiderül, hogy a ferences templom Oltáriszentségét a piarista templomba menekítették át, a nagyheti szertartásokat is itt tartották meg, a szeminaristák pedig a kegyesrendi gimnáziumba vitték megmaradt holmijukat.

Újságírók tudósítása a tűzvészről

Veszprémi Hírlap, 1909. április 4. Óriási tűzvész Veszprémben. 2. o.

Pusztulás a várban

Ha nem látnám magam előtt a leégett házakat, azt hinném, álmodtam...

Fájdalmas péntek⁶ utolsó perceiben kezdődött – s mikor e sorok az egyházmegyé határaihoz érnek, talán még mindig füstölögnek a romok...

1917-től 1936-ig. A szeminárium ideiglenes igazgatója 1935. aug. 28-tól, igazgatója okt. 30-tól. Plébános Kaposvárott a Nagyboldogasszony plébánián 1936-tól, címzetes prépost 1937-től, kerületi esperes 1938-tól. Babics Endrével történt csere folytán veszprémi kanonok-plébános 1947-től, a püspöki székeségek elnöke 1963-tól. Elhunyt 1969. máj. 16-án. PFEIFFER, 1987. 137. o.

⁵ Káuzli Dezső (1855–1942): Pappá szentelték 1879. jún. 27-én. 1879-től házikáplán Iharosberényben az Inkey-családnál, 1882. jan. 1-én elnyerte az iharosi plébániát. 1887-ben a veszprémi szemináriumban az erkölccstan és a lelkipásztorkodástan tanárává és egyben székeséki ügyésznek nevezték ki. 1901-ig tanított. A veszprémi szeminárium igazgatója 1893-tól. Tiszteletbeli kanonok 1896-tól, veszprémi kanonok 1901. márc. 15-től, segedi főesperes 1906-tól, pápai főesperes 1907-től, somogyi főesperes 1909-től, zalai főesperes, majd Székesegyházi főesperes, hantai prépost, örkanonok 1920-tól, éneklőkanonok 1922-től, olvasókanonok 1927-től, általános püspöki helynök 1934. dec.-től, a szemináriumi igazgatói tisztségéről 1935. jan.-ban lemondott. Nagyprépost 1935-től. Általános püspöki helynök 1939. szept. 21-től. Elhunyt 1942. febr. 1-én. PFEIFFER, 1987. 130–131. o.

⁶ Mozgó egyházi ünnep, a Virágvasárnap előtti péntek. 1909-ben április 2-ra esett. A keresztalálásra készülő Jézus szenvedéséből részesülő Szűz Mária ünnepe. 1960 óta nem külön ünnep.

Pénteken éjfélután – az eddigi hírek szerint kéménytűzből – kigyulladt a *szeminárium*⁷ keleti tetője. *Óriási szél volt*. Mire a vár lakói fölriadtak álmukból, már irtózatos lángtengerben állott a szeminárium. A szélvihar pedig röpítette a zsarátnokot,⁸ üszköt⁹ szerteszéjjel, főleg délnyugati irányban; természetesen első sorban a vár nyugati során levő épületekre. Másfél óra alatt lángban állott sorban: Rédey¹⁰ prelátus,¹¹ néhai Palotay¹² nagyprépost,¹³ Péller¹⁴ kanonok,¹⁵

⁷ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 7., új házszám Vár utca 16. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 20., hrsz.: 297.

⁸ Zsarátnok (szl.): égő parázs.

⁹ Üszök: parázs.

¹⁰ Rédey Gyula (1849–1921): Pappá szentelték 1871. aug. 1-én. Káplán Somogyásmonban 1871. Az Augustineum tagja Bécsben, 1874-ben doktorrá avatták. Káplán Felsőörsön 1874-től, püspöki levéltáros, szentszéki jegyző 1875. szept. 19-től, püspöki titkár 1883-tól, szentszéki ülnök 1885-től, tb. pápai kamarás 1888-tól. Veszprémi kanonok-plébános 1890. szept. 30-tól, segesdi főesperes 1900-tól, pápai 1901-től, somogyi 1902-től, zalai, székesegyházi főesperes, hantai prépost 1905-től, közben az Aggypapok Házának igazgatója is 1900-tól 1903-ig, örkanonok 1906-tól, pápai prelátus 1908-tól, éneklőkanonok 1909-től, püspöki általános helynök, nagyprépost 1911-től, olchini választott püspök 1915-től, káptalani helynök 1917. febr. 12-től szept. 23-ig, ismét püspöki helynök szept. 30-tól. 1921. dec. 9-én hunyt el. PFEIFFER, 1987. 181–182. o.

¹¹ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 8., új házszám Vár utca 24. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 39., hrsz.: 223.

¹² Palotay Ferenc (1829–1909): Pappá szentelték 1856. márc. 16-án. Káplán Pacsán 1856-tól. Püspöki szertartó 1859-től. Szentszéki helyettes jegyző 1860-tól, szentszéki jegyző és levéltáros 1862-től, szentszéki ülnök 1867-től, püspöki titkár és zsinati vizsgáló 1868-tól, irodaigazgató 1870-től. Veszprémi kanonok 1873-tól. Somogyi főesperes és egyházmegyei főtanfolygató, zalai főesperes 1883-tól, székesegyházi főesperes, hantai prépost 1886-tól. Kovács Zsigmond püspök halála után a püspöki javak kormányzója 1887-ben, örkanonok 1888-tól, éneklőkanonok 1896. dec. 31-től, nagyprépost, püspöki helynök 1906. jan. 9-től. Elhunyt 1909. febr. 4-én. PFEIFFER, 1987. 168–169. o.

¹³ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 9., új házszám Vár utca 23. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 37., hrsz.: 224.

¹⁴ Péller Pál (1837–1918): Pappá szentelték 1863. aug. 1-én. Káplán Zalapetenden 1863. aug. 15-től, Kaposvárott 1864. aug.-szept.-ben. 1864-ben szemináriumi tanulmányi felügyelő Veszprémbe, tanár 1866–88. Kötelékvédő 1871–1884, szentszéki ülnök 1882-től, zsinati vizsgáló, szemináriumi lelkiigazgató 1888-tól, a középiskolai hittanárokat képesítő bizottság tagja 1886-tól, szemináriumi igazgató 1892-től, Szent Keresztről nevezett mura-keresztúri apátplébános 1893. máj. 5-től, a nagykanizsai főgimnázium püspöki biztosa 1895-től, a csurgói kerület esperese 1901-től. Veszprémi kanonok 1902-től. Elhunyt 1918. máj. 7-én. PFEIFFER, 1987. 171.

¹⁵ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 10., új házszám Vár utca 22. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 35., hrsz.: 225.

szentferencrendiek háza,¹⁶ és temploma,¹⁷ Kránitz¹⁸ püspök¹⁹ és Rada²⁰ kanonok háza.²¹ Még a vár nyugati domboldalán levő bozót is égett. Lent a városban pedig égett: a Hosszú utcában²² a Ruttner²³ és Imrek-ház,²⁴ fönt a Jeruzsálemhegyen a Festő-utcában hat ház közel egymáshoz.

Az irtózatosszél borzasztó veszedelemmel fenyegette az egész várost, mert özönnel vitte a zsarátnokot, főképpen a délnyugati városrészbe. Sok ház kigyulladt, de idejekorán elfojtották. Kigyulladt a püspöki palota²⁵ mellett Káuzli kanonok háza²⁶ is; ha ezt el nem fojtják, a keleti városrész is menthetetlen veszedelembé kerül. De szerencsére ezt meg tudták akadályozni. A Szent Anna-ká-

¹⁶ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 11., új házszám Vár utca 21. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 33., hrsz.: 227.

¹⁷ Szent István király ferences templom. VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 11., új házszám Vár utca 21. Jelenleg: 8200 Veszprém, hrsz.: 226.

¹⁸ Kránitz Kálmán (1841–1935): Pappá szentelték 1863. aug. 1-én. Káplán Karádon 1863–1872. Adminisztrátor Alsópáhokon 1872-től, plébános 1873. jan. 1-től. A keszthelyi kerület helyettes esperese, tanfelügyelője 1891-től, ker. esperes 1898-tól. Veszprémi kanonok 1898. dec. 22-től, segeddi főesperes 1901-től, pápai főesperes 1902-től, somogyi főesperes 1905-ben, zalai főesperes 1906-tól, székesegyházi főesperes és hantai prépost 1909-től. Cymeai c. püspök 1907-től. Órkanonok 1908-tól, éneklőkanonok 1911-től, olvasókanonok 1920-tól, nagyrépost 1922-től és püspöki ált. helynök. 1933-ban rubintmisés. Elhunyt 1935. júl. 12-én. PFEIFFER, 1987. 146. o.

¹⁹ VVH 1907–1908. házjegyzéke alapján régi házszám Vár utca 12., új házszám Vár utca 20. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 31., hrsz.: 228.

²⁰ Rada István (1854–1927): Pappá szentelték 1877. júl. 15-én. Az Augustineum tagjaként 1882. máj. 12-én doktorrá avatták. Káplán Pápan 1882-től, püspöki levéltáros és iktató 1883-tól, szentszéki jegyző 1884-től, a középiskolai hittanárokat képesítő bizottság tagja 1886–1896. A Szemináriumban az egyháztörténelem és jog tanára 1889. jan. 30-tól, püspöki titkár 1890-től, szentszéki ülnök 1891-től, helyettes zsinati vizsgáztató 1894-től, irodaigazgató, oldalkanonok 1898. nov. 23-tól, segeddi főesperes 1902-től, pápai 1905-től, somogyi 1906-tól, zalai 1909-től, pápai prelátus 1910-től, székesegyházi főesperes, hantai prépost, majd órkanonok 1911-től, éneklőkanonok 1919-től, olvasókanonok 1922-től, szentszéki elnök 1923-tól, apostoli főjegyző 1925-től. Elhunyt 1927. szept. 30-án. PFEIFFER, 1987. 179–180. o.

²¹ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 13., új házszám Vár utca 19. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 29., hrsz.: 229.

²² Jelenleg: 8200 Veszprém Jókai Mór utca, hrsz.: 89/1.

²³ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Hosszú utca 943., új házszám Hosszú utca 8. Jelenleg: 8200 Veszprém, Jókai Mór utca 8., hrsz.: 199.

²⁴ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Hosszú utca 888., új házszám Hosszú utca 11.

²⁵ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 5., új házszám Vár utca 13. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 16., hrsz.: 294.

²⁶ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 6., új házszám Vár utca 14. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 18., hrsz.: 295.

polna²⁷ teteje is tüzet fogott; Horváth honvédőrmester és Czecey Nándor tanító hősiek biztossággal mászott föl és eloltotta a vész csiráját.

Beégett: a szeminárium második emelete több helyen; az említett kanonoki házak nyugati szárnyain több helyiség. A barátok harangja lezuhant, de nem törte át a templom boltozatát, hanem elolvadt; a templom teteje, fatornya leégett, az öröklámpa lezuhant, de magában a templomban nem történt baj. *Brucker Celesztin*²⁸ atya idejekorán átvitte az Oltáriszentséget a kegyesrendiek templomába.²⁹

A vár nyugati sorának végig égését a plebániaház³⁰ akadályozta még, melynek cserépszindely teteje van; hogy a padlás a szomszéd Rada kanonok házatól be nem gyulladt, csak a mentők lélekjelenléte és virrasztása a padláson akadályozta meg. Simon³¹ kanonok házában³² a hátsó épület majdnem meggyulladt.

A székesegyházban³³ semmi kár nem esett, csupán az ideiglenes ablakok zúzódtak be. Ez a nagy épülettömb mentette meg a Cserhátot, mert felfogta az arra röpülő zsarátnokot.

Legtöbb kárt szenvedtek a szentferencrendiek, akiknek minden gabonájuk és háziállatjuk odaégett s az emelet egészen tönkre van téve.

²⁷ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Anna tér 582., új házszám Anna tér 1. Jelenleg: 8200 Veszprém, hrsz.: 90.

²⁸ Brucker Kálmán P. Celesztin (1868–1931): ferences rendbe lépett 1885-ben, pappá szentelték 1891-ben. Preaes és plébános Búcsúszentlászlón 1909–1925., vicarius Felsőesgeden 1925–1931. Catalogus, 1978. 31. o.

²⁹ Szűz Mária és Szent Imre piarista templom. VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 10., új házszám Vár utca 10. Jelenleg: 8200 Veszprém, hrsz.: 292.

³⁰ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Vár utca 14., új házszám Vár utca 18. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 27., hrsz.: 230.

³¹ Simon György (1963–1945): Pappá szentelték 1887. aug. 7-én. Káplán Súron 1887-től, püspöki levéltáros és iktató, egyben az egyháztörténelem s egyházbjog helyettes tanára a veszprémi Papnevelő Intézetben 1889. jan.-tól, szentszéki jegyző 1890–1899. Püspöki titkár 1898-tól Szentszéki ülnök 1900-tól, veszprémi kanonok, irodaigazgató, zsinati vizsgálgtató 1907. aug. 4-től. Segesdi főesperes, zsinati bíró s általános ügyhallgtató 1911-től, pápai főesperes, szentszéki bíró, somogyi főesperes 1920-tól, zalai főesperes, székesegyházi főesperes, hantai prépost, majd órkanonok 1927-től, éneklőkanonok 1928-tól, olvasókanonok. Püspöki helynök 1938 és 1939-ben. Káptalani helynök 1939. máj. 6-tól szept. 25-ig, nagyprépost és püspöki ált. helynök 1942-től, provikárius 1943-tól. Elhunyt 1945. júl. 20-án. PFEIFFER, 1987. 194.

³² VVH 1907–1908. házjegyzéke alapján régi házszám Vár utca 16., új házszám Vár utca 17. Jelenleg: 8200 Veszprém, Vár utca 25., hrsz.: 231.

³³ Veszprém vármegyei rendezett tanácsú város belsősége kataszteri térképének másolata az 1926. évi részletes felmérés szerint 7. szelvény: Veszprém, hrsz.: 3., jelenleg 8200 Veszprém, hrsz.: 296.

Nagy veszélyben forgott az irgalmasnővérek zárdája;³⁴ a bentlakó növendékeket még a vész idején átvitték az angolkisasszonyok zárdájába.³⁵

A rettentő és nem szünetelő szélviharon kívül más körülmények is nehezítették a mentést. A vízvezetékben nincs akkora nyomás, hogy a vízsugarakat fölhajtsa a tetőig; – a nagy tolólétra, amint föl akarták állítani, derékban ketté törött; s az emberek a szó szoros értelmében tüzesőben jártak; úgy ráztuk le kapunkról és ruhánkról az égő zsarátnokokat.

A mentésben tűzoltóinkon kívül megbecsülhetetlen szolgálatot tett a teljes létszámban kirendelt honvédség. A márkói tűzoltók is egy óra múlva a tűz keletkezése után már itt voltak.

... Valóban szomorú nagyhetünk lesz, és szomorú húsvétunk.

Isten óvta városunkat a nagyobb pusztulástól!

Budapesti Hírlap, 1909. április 4. Veszprém veszedelme. 7. o.

Veszprém, ápr. 3.

(*Saját tudósítónktól.*) Az 1893-iki tűzvész tizenhatodik évfordulóján újra pusztulással fenyegette a Dunántúl virágzó városát, Veszprémet a rettenetes elem, a tűz. Arányaiban ugyan nem volt akkora a tűz, mint a tizenhat év előtti, amely Veszprém ötszáz házát elhamvasztotta, de a fékevesztett elem most is óriási anyagi kárt okozott. Az álmából fölriadt város éjfélkor nappali világosságra ébredt s rémülve menekült a szabadba, ahol eléje tárult a borzalmas látványosság: *a vár lángban állott*. Az édig nyúló lángnyelveket s a zsarátnok esőt orkánszerű szélvihar hordta a városra, végső pusztulással fenyegetve életet és vagyont egyaránt.

A veszedelem egyre fokozódott, míg végre reggelre sikerült a tüzet lokalizálni. Több kanonoki palota, egy templom és számos emeletes ház lett a tűz martaléka, oltás közben pedig több ember megsebesült, de egyik sem veszedelmesen.

Valamivel éjjeli tizenkettőfél óra után keletkezett a tűz a papnevelő-intézet padlásán. A szeminárium, mely igen nagy kétemeletes palota, az úgynevezett vár északi fokán épült s ezért csak egyik oldaláról, a vár felől lehet megközelíteni. A város tűzoltósága Benkő Gyula dr. főparancsnokkal az élén néhány perc alatt a veszedelem helyén termett, és önfeláldozó bátorsággal fogott az oltáshoz.

³⁴ Irgalmas Nővérek veszprémi Ranolder Intézete. VVH 1907–1908. alapján régi házszám Anna tér 882., új házszám Anna tér 3. Jelenleg: 8200 Veszprém, Szeglethy utca 6., hrsz.: 123/2. Padányi Bíró Márton Római Katolikus Gimnázium, Technikum és Általános Iskola.

³⁵ Veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete. VVH 1907–1908. alapján régi házszám Ranolder utca 570., új házszám Ranolder utca 5. Jelenleg: 8200 Veszprém, 8200 Veszprém, Iskola utca 6., hrsz.: 5746. Szilágyi Erzsébet Keresztény Általános és Alapfokú Művészeti Iskola, és 8200 Veszprém, Iskola utca 4., hrsz.: 5744/3. Veszprémi SZC Ipari Technikum.

A Bakony felől azonban hideg északi szél táplálta a lángokat s a tűzoltóság minden erőfeszítése tehetetlennek bizonyult az elhatalmasodott vésszel szemben. Az orkánszerű szél úgyszólván percek alatt vitte tovább házról-házra az égő zsarátnokot, s nemsokára több kanonoki palota a hozzátartozó melléképületekkel együtt lángtengerben állott.

1907 előtt a veszprémi vár délnyugati irányból.

Forrás: VFL IX.3. 139.

Félreverték a város templomainak összes harangjait, amelyeknek zúgása fölkeltette a város egész lakosságát. A szeminárium lakóit, a kispapokat a tűzoltók keltették föl, és mentették ki őket az égő palotából. A város lakosságát leírhatatlan rémület fogta el. Az égő vár, mint egy hatalmas fáklya világított az éjszakában, a vihar pedig óriás tüzes virágként szórta a szikrát, parazsat és zsarátnokot a vártól délre fekvő házakra. Fokozta a rémületet, hogy ezelőtt tizenhat esztendővel, 1893-ban szintén egy áprilisi napon csaknem az egész város a tűz martaléka lett, s most is elkerülhetetlennek látszott az a sors. A lakosok ezért házuk tetejére rohantak s ott igyekeztek oltani a lehulló tüzes esőt.

A szeminárium palotájáról a tűz mindenekelőtt a szomszédos egy- és kétemeletes kanonoki palotákra terjedt át. Sorra kigyulladt Rédey Gyula pápai prelátus, Palotai Ferenc pápai prelátus, *Pellér Pál*, Rada István és Králik³⁶ Kálmán fölszentelt püspök palotája. Valamennyi palotának nemcsak a teteje égett el, de

³⁶ Helyesen: Kránitz

a tűz a házak belsejébe is behatolt és elégtek a palotához tartozó istállók és melléképületek is. Kigyulladt a várban lévő ferencendi nagy templom és a hozzátartozó kolostor is. A templom tornya és boltozata beomlott, a harangok pedig valósággal elolvadtak a pokoli hőségben. A kolostor teteje a padlásán fölhalmozott sok gabonával és egyéb élelmi cikkel teljesen elégett, de beégett a kolostor felső emelete is és leégtek az udvaron lévő melléképületek.

A tűz azonban még egyre terjedt tovább. Szerencsére a vár déli lejtőjén nincs épület s a csalitos³⁷ erdő, bár szintén tüzet fogott, némileg mégis útját állotta a veszedelem tovább terjedésének. Nagyon megnehezítette a mentés munkáját, hogy a szél az utcákat is telehordta szikrával és parázssal, úgy hogy a bátor tűzoltókat sokszor halálos veszedelem fenyegette. A mentésben és oltásban segített a tűzoltóknak a 17. honvédegyezred két zászlóalja, összesen nyolc század katonaság. De míg egyrészt az erdő némi védelmet nyújtott, a szél szárnyán repülő zsarátnok a Hosszú-utcában gyújtotta föl a házakat. Ott a vár tövében özvegy Ruttner Sándorné nagy emeletes bérháza, a barátok³⁸ nevezetes Szent Anna-kápolnája és Imrék György háza gyulladt ki. Majd átcsapott a tűz a szomszédos Jeruzsálemhegyre, ahol egymás után elpusztította Keserű József cipésznek,³⁹ Margalet Jenő földbirtokosnak, Dóci Béla cipésznek, Gergelyi Lajos órásnak és Pfeiffer Miklós, volt bádogosmesternek két házat,⁴⁰ azonkívül még három kisebb házat és sok melléképületet.

A katonaság és a tűzoltóság, amely még az éjszaka folyamán a szentgáli és márkói tűzoltósággal is megerősödött, reggel hét óra tájban végre lokalizálta a tüzet. Oltás közben két sebesülés is történt. Egy ember leesett az egyik egyemeletes házról s a lábát törte. Egy szolga a második sebesült, aki a szeminárium épületében a zsarátnokba esett és égett sebeket szenvedett. Mindkét sebesültet a mentők szállították a kórházba. Rajtuk kívül több tűzoltó is megsebesült, de csak jelentéktelenül.

A tűzoltóság és katonaság azonban egész nap talpon volt, mert a város nagy része, különösen a leégett épületek környéke telve volt égő anyaggal. Összesen húsz ház égett le, köztük tizenegy egy- és kétemeletes bérház, számos melléképülettel együtt.

³⁷ Csalitos (tr.): bozót, cserje berek.

³⁸ A Szent Anna-kápolna nem tartozott a ferencesekhez. A veszprémi Szent Mihály-plébánia joghatósága alatt állt, azonban a piarista atyák tartottak ott szentmisét az irgalmas rendi iskolában járó tanulóknak és a híveknek.

³⁹ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Szarvas utca 867., új házszám Szarvas utca 4.

⁴⁰ VVH 1907–1908. alapján régi házszám Festő utca 817. és 870., új házszám Festő utca 21. és 16.

Veszprémi Hírlap, 1909. április 11. Tűz éjszakája... 4. o.

Tűz éjszakája, lángok zsarnoksága, zsarátnok orkánja – mindnek orgiája...: ez volt Veszprémben az 1909. év április 3-ára, fájdalmas péntekről szombatra virradó éjjel.

Borzalmas volt és borzalmában fenséges.

Mintha az égbolt csillagtáborra izzó vörösen röpült volna végig a Váron és városon. Mintha vihar hajtotta tűzeső vízszintesen száguldott volna keresztül az utcákon, utcák felett. Mintha egy város közepén égnek nyúló vulkán döntötte volna halálos piros dühét föl, le, széjjel. S e száguldó tűzviharos közepeit futkozó feketevörös emberalakok, mint a démonok a pokol tüzében – egymásba kanyargó víztömlők, mint a Hades⁴¹ fekete kígyói –, fehér vízsugarak, mint tiltakozó felkiáltó jelek, – – –

És a viharzó lángtenger közepett a Székesegyház: áll mint egy aszbesztszikli-avár,⁴² mint egy győzhetetlen Gigász⁴³ – büszkén és biztatóan, sérthetetlenül és oltalmazóan ... maga az Egyház képe! ...

A tűz hangja: recsegés, ropogás, pattogás, sistergés – az emberek hangja: kiabálás, ordítás, sóhajtás, sikoltás –, a harangok hangja: rekedt kongás –, trombita harsogása, jelzősíp sívítása – eszeveszett orkán ördögien kacagó zúgása: – fülrepezető, szívet fojtogató pokoli zenekíséret a pokoli látványossághoz –, üvöltő gyászének szörnyű pusztuláshoz ...

Ha nem vagonnak romlása, egy város, fenyegető réme, ha nem emberéletek veszedelme lett volna: Munkácsyak⁴⁴ ecsetjére, Pliniuszok⁴⁵ tollára, Homéroszok⁴⁶ lantjára, Wagnerek⁴⁷ zenéjére méltó fonségesen borzalmas és irtózatosan gyönyörű jelenet lehetett volna.

Figyelő

Veszprém az 1893-iki óriási pusztulásra emlékeztető katasztrófa előtt állott.⁴⁸ Csak Isten különös csodája, hogy nem úgy lett. A fővárosi és vidéki sajtó termé-

⁴¹ Görög mitológiában az alvilág istene. Egyik áldozati állata a kígyó.

⁴² Azbeszt (gr.): jelen értelemben éghetetlen.

⁴³ Kígyólábú óriások a görög mitológiában.

⁴⁴ Munkácsy Mihály (1844–1900): nemzetközileg elismert magyar festő.

⁴⁵ C. Plinius Caecilius Secundus (61–111): ifjabb Plinius a római irodalom ezüstkorának alakja, levelei jelentősek. Nagybátyja Caius Plinius Secundus Maior (23–79) örökbe fogadta és nevelte. Természettudós, ránk maradt fő műve: *Naturalis historia*.

⁴⁶ Homérosz (Kr. e. 8. sz.): a hagyomány szerint az Iliász és az Odüsszeia szerzője.

⁴⁷ Richard Wagner (1813. május 22. – 1883. február 13.): német zeneszerző, karmester, esztéta. Jelentős hatással volt az operaműfaj történetére.

⁴⁸ 1893-ban a Cserhát városrészen közel másfél száz lakóház égett le.

szetesen rémes híreket közölt Veszprém pusztulásáról, de hála az égnek, ez nem úgy van. Úgy amint megtörtént, akarjuk most leírni a katasztrófát.

A tűz oka

A tűz a szemináriumban keletkezett. A kéményt már régen tisztították, a koromszurok⁴⁹ 14 milliméteres volt benne, amint a hivatalos vizsgálat megállapította. S mikor a rendőrkapitány megkérdezte Jenőfi kéményseprő-mestert, ez nem tudott más kifogást felhozni, mint azt, hogy a legényeknek ebben a szociális világban nem lehet parancsolni. Elég sajnós!

Ez a koromszurok gyulladt meg, amelyet a nagy szél még jobban istápol, úgy hogy a sziporkák⁵⁰ kiszállottak a kéményből s meggyújtották a tetőt.

A szurok égése óriási füstöt okozott a szemináriumban, amelyet Káuzli Dezső kanonok-rector⁵¹ vett először észre ½ 12 órakor; fel is keltette hamarosan az előjárókat, akikkel – s az ezen pillanatban megérkezett két tűzoltóval – együtt felment a padlásra. A tetőhöz azonban nem férhettek s a még-még keletkező tüzet nem tudták eloltani a felvitt néhány dézsa vízzel.

A nagy szélviharban a tűz mindjobban elharapódzott s néhány pillanat alatt éjjeli 12 óra után hamarosan lángokban állott az egész szeminárium.

A kispapok a kegyesrendiek házába menekültek, megmentvén a padlásról kufferjaikat.⁵²

A tűz terjedése

A hatalmas orkán tépte-marcangolta az égő tetőt, hordta a tüzes zsarátnokot. Rémesen felséges látvány volt, amint óriási tűzeső hullott alá a várba és az egész városra. A várban a tetőket zsarátnok borította el; az utcán tűzön jártunk; sok kalap és ruha meggyulladt; a munka meg volt nehezítve.

Az égő-repülő zsarátnokok hamarosan meggyújtották a szent-ferencrendiek házának tetejét, amely egyszerre három helyen is kigyulladt s pár perc alatt az egész tető s a templom lángokban állott. Recsegett-ropogott a száraz faszindely, s még jobban növelte a tűzesőt. Vészesen búgnak a harangok minden templomban; a barátok égő templomában is szólnak; addig húzta a két minisztráns-gyerek,⁵³ míg a harangkötelek leégve kezükben nem maradtak. Nemsokára a torony leroskadt s hatalmas gömbje és keresztje az utcára zuhant, a harangok pedig leolvadtak.

⁴⁹ Koromszurok: tökéletlen égéskor a kéményben lecsapódó, gyúlékony anyag.

⁵⁰ Sziporkák: szikrák.

⁵¹ Rektor: papnevelő intézet vezetője.

⁵² Kuffer (n.): bőrönd.

⁵³ Ministráns (lat.): katolikus egyházi szertartásnál a papnak segédkező személy.

Leég az egész vár

A szent-ferencrendiek házáról a tűz elharapódzott Kránitz püspök házára, majd a szél fordultával kigyulladt Péller, néhai Palotay nagyprépost, és Rédey kanonok háza. Legutoljára Rada kanonok háza.

Már-már azt hittük, leég az egész vár, mert a nagy forróságban minden tüzet fogott. Mentésre gondolni is lehetetlen volt. A tűzoltóság kivonult teljes létszámban és felszereléssel. Azonban sajnos meg kell vallanunk, tehetetlenek voltak, mert a víznek nem volt nyomása, (csak 5–6 méternyire vitt fel) a tömlők oldalain több víz jött ki, mint a sugárcsővön, no meg rövidek is voltak; az új tolólétra pedig a kezelés tudásának hiánya miatt eltörött. Így tehát tétlenül kellett néznünk, mint pusztulnak egymás után a kanonoki házak.

A közben kirendelt katonák igen nagy segítségül szolgáltak a hurcolkodásnál és oltásnál, fáradságot és munkát nem kímélve fogtak a munkához, s derekasan megállották helyüket.

A tűz a várban – hála az Istennek – nem tudott tovább terjedni, mert a plébánia-épület cserepes lévén, nagy ellentállást fejtett ki. De ez is csak a káplánok derekas munkájának köszönhető, akik még idejekorán bedugták a tűzfalnak a Rada-ház felőli szellőző lyukait, úgy hogy a zsarátnok nem tudott behatolni. Az óriási forróságban és tűzben azonban a plébánia-ház vár-felőli sarka kigyulladt; szerencsére még gyorsan észrevették és 2 órai munka után ezt a veszedelmet elhárították. Ha a plébánia-épület leég, Isten a megmondhatója, mi lett volna az egész várral.

A Hosszú-utcán

A várból az orkán a Hosszú-utczára zúdította borzasztó erővel az égő zsarátnokot és a lehulló tüzes gerendákat. Ettől kigyulladt a vár oldalát befedő bozót, amely mint a zsír, úgy égett. A vár oldalába beépített házak ezzel óriási veszedelemnek voltak kitéve. Ki is gyulladt több ház többször is, de az emberek ébersége mindannyiszor sikerrel küzdött meg a pusztító elemmel. Ezenközben a plébánia udvarából elkezdtek két tömlővel is fecskendezni a bozótot; sikerült is eloltani.

Ahol azonban legkevésbé félték a közeli veszedelemtől, ott ütötte fel fejét a veres kakas. Imrék György fazsindelyes háza tüzet fogott s pár perc alatt leégett. Innét a tűz átcsapott a Ruttner-házra, amelyet megmenteni szintén nem lehetett; ennek padlásán egész vagyon égett el: ruha, bútor stb.

A szélnek hatalmas huzatja volt a Jeruzsálem-hegy és a Vár között, amely veszedelmessé tette a helyzetet a Szt. Anna-kápolnára és az irgalmasnővérek zárdájára. Ez utóbbiban a kis leányok rémüldözve hordták le a padlásról holmijukat s készen állottak szepegve és sírdogálva a lépcsőházban, mígnem elvezették őket az angolkisasszonyokhoz.

A Szt. Anna-kápolna egyszerre csak tüzet fogott. E sorok írója hamarosan átvitte az Oltáriszentséget az apácák egyik földszinti osztályába. Ugyanebben a pillanatban Czecey tanító és Horváth őrmester felhatoltak a padlásra, vizet víve magukkal. Még éppen jókor érkeztek. Sikerral küzdöttek meg a tűzzel s az ő érdemük, hogy az Anna-kápolna le nem égett.

A Jeruzsálemhegyen

Épp a plébánia udvarában az északi fal mellé húzódtam a tűzeső ellen, mikor egyszerre 8–10 villanást láttam a különböző tetőkön, amelyek tüzet fogtak. De hamarosan eltűntek s újra sötétség lett. Két ház azonban a református templom előtt tüzet fogott s hamarosan le is égett. Innét a tűz átcsapott a Festő-utcába, ahol négy ház hamarosan lángban állott. Lejjebb az iskola mellett is leégett egy ház. A várban már nem volt menteni való. A cserepes házak pedig már kiállották a tűzpróbát. A tűzoltóság és katonaság tehát az új vész helyén összpontosította minden erejét. A kivonult 400 tartalékos, mint egy hadsereg zárta körül a tűzfészket, megszállva a házakat, úgy, hogy a tűz egy oldalon sem tudott tovább terjedni. Valóságos katonai bravúr. Dicséretet érdemel katonaságunk, mert nekik köszönhető, hogy több ház, sőt az egész Jeruzsálemhegy le nem égett.

Másnap

A tüzet részben mindenütt lokalizálták, de azért senki sem gondolt az alváásra, vagy ha gondolt is, az izgalomtól nem tudott, vagy szemeinek bántalmi nem engedték aludni. De nem is igen lehetett aludni, mert a várban egész éjjel égett, sőt reggelre kelve is füstölgött mindegyik leégett ház. Csak most láttuk, mily szomorú ez a kép. Csupasz falak, még füstölgő padlás, komoran álló iszonyatos magas és vastag kémények, kiálló tűzfalak, amelyeket az erős szél ingatott s minduntalan ledöntéssel fenyegetett. Üszkös udvarok, fekete ablakok, ledőlt torony, sült malac és égett tyúkok stb.

Azt hiszem, a várban sohasem járt még annyi ember, mint szombaton. A kíváncsiság végtelen sok embert csalt fel, akik borzadva nézték a vár pusztulását. A tűzoltók és a kirendelt katonaság szombaton egész nap talpon volt, mert még mindig volt oltani való, különösen az északi öt épületen. Sőt a barátoknál és a szemináriumban még hétfőn reggel is találtak bontás közben égő gerendákat.

A pusztulás. A kár

A hatalmas, erős épületekről mindenki azt gondolta, hogy elpusztíthatatlanok. S most láttuk csak, mily gyenge lábon állottak. A szemináriumban leszakadt az I. számú tanterem, a zeneterem és a folyosó több helyen. Rédey kanonoknál

két szoba, azonkívül a sok víz az első emeletet nagyon megrongálta. A volt nagypréposti házban⁵⁴ három szoba szakadt be. A barátoknál kettő, a többiek pedig az emeleten oly állapotban vannak, hogy életveszélyes a bennük való tartózkodás.

A pusztulás már maga nagy kár, de ha ez élelmiszerekben történik, akkor sokkal nagyobb kárnak vesszük. Ilyen is sok volt. A szemináriumnak elégett 15 öl fája. A legnagyobb kár a szegény barátokat érte, akiknek elégett 40 métermáza gabonájuk, 12 zsák lisztjük, 5 sertésük, 5 öl felvágott fájuk, 1 kocsijuk és 1 hintajuk. Hozzá még hajléktalanok is lettek, mert lakásaik a felső emeleten mind hasznavehetetlenek. Azonkívül sok dolognak lába kelt. Itt egy-két sonka, amott egy-két oldalas, vagy néhány tábla szalonna; egyik háznál a gazdaasszony összes cipői és kalapjai s Isten tudja még mi minden.

A hivatalos vizsgálat szerint az ingatlanokban esett kár 245 ezer koronára becsülhető. Ebből csak 117 ezer volt biztosítva. Az ingóságokban esett kárt 15 ezer koronára, a szentferencrendiek összes kárát 80 ezer koronára becsülik.

Epizódok, balesetek

A Jeruzsálemhegyen egyik házból Kuhn szentgáli tűzoltóparancsnok, jelenleg szakaszvezető, két kis gyermeket mentett meg s szerencsésen ki is jött, mikor egy lezuhanó gerenda éppen a hátára esett, de nem történt semmi baja.

A szemináriumban szorgalmasan dolgozott és mentett a fürdőház új maszszírozója, mikor meghallotta, hogy ég a háza. Rohan haza; a takarékpénztári fordulónál elesik, agyonzúzza bal kezét és kificamodik a lába. Hamarosan körül veszik s leültetik a Csonkával szemben levő bástyára, ahol ajánlják, hogy vigyék hamarosan a kórházba megmasszíroztatni. Én is ép ott állok s felismerem. „*Ki fogja őt megmasszírozni, mikor ő maga a masszírozó?*”

A sok esés közül, amelyekről tudomásunk van, egyik sem halálos; mind kisebb fajtájúak. Általában sok ember viseli munkájának jelét a kezén vagy arcán, de erre azt hiszem mindenki büszke, mert lelkiismeretes munkában kapta.

A vár lakói közül a papok, akik leginkább voltak a tűzben és füstben, szeméiket fájdtították, amelyek gyulladásba estek. Fekete szemüveg lett az orvosság.

Rémhírek

A katasztrófa híre hamarosan eljutott a vidéki városokba és Budapestre, ahol természetesen nem alkothattak maguknak objektív képet az itteni helyzetről. Rémes jelentések érkeztek a legtöbb lapban, amelyek közül a legrémesebbet egy helybeli kereskedő még a kirakatba is kitette a közönség mulatságára.

⁵⁴ 1907–1908 Veszprém város házjegyzéke alapján régi házszám Vár utca 9., új házszám Vár utca 23. Jelenleg Vár utca 37., hrsz.: 224.

A képes lapok lerajzolták, amint a tűzoltók mentik az ablakokon át a kispapokat.

Leégett a püspöki bazilika! A harangok leolvadtak! A falak ledültek!⁵⁵ Elégett a rezidencia!⁵⁶ Elpusztult a történelmi nevezetességű Anna-kápolna és stb. stb. Mindez – tudjuk – hála Istennek, nem igaz.

Epilógus gyanánt egy két szomorú hírt kell közölnünk. Szeretnénk elhallgatni, de tanulságképpen ideszögezzük. Ilyen hírek és beszédek jártak szájról-szájra bizonyos nem intelligens elemeknél, (akik egész létüket és boldogságukat annak köszönik, hogy itt a püspök és a káptalan): hogy a papok felperzselik az egész várost; fizessenek most, mert a tűz ott keletkezett; ők az okai a pusztulásnak. Sőt egyik úriasszony, ámbár a háza le sem égett, csak megrongálódott, a káptalantól és püspökségtől rekompenzációt kér! És mennyit lopkodtak „mentés” örve alatt „jószívű” segítők!

Tanulság

A tűzrendészeti szabályzat paragrafusainak végrehajtását tessék ellenőrizni; a kéményeket rendszeresen takarítani, több és jó tömlőt beszerezni, és gondoskodni, hogy a várba is legyen nyomása a víznek.

Dr. Pados Gábor⁵⁷

A tűzvész leírása a korabeli dokumentumokban

Dr. Kis György: *Káuzli Dezső élete és az inkei plébánia alapítása (1855–1942.)*. Kaposvár 1943. 49–51. oldal

Tűz. Rövid ideig volt csend a ház körül. 1909. április 2-án fájdalmas péntekre virradó éjszaka kigyulladt a szeminárium, s az óriási szélviharban leégett a Várban a szemináriumon kívül a barátok zárdája, temploma és öt kanonoki ház. (Érdekes, hogy a feljegyzések szerint 1802-ben és 1838-ban is volt kéménytűz.) A városban is 4–5 ház különböző helyeken. A rektort nagyon bántotta, hogy ez az óriás tűz éppen a szemináriumból indult ki. Az inasok a földszinti portaszoba

⁵⁵ *Pesti Napló*, 1909. április 4. 60. évfolyam 80. szám., 16. Tűzkatasztrófák a vidéken.

⁵⁶ *Pesti Hírlap*, 1909. április 4. 31. évfolyam 80. szám., 6. Nagy tűzvész Veszprémben.

⁵⁷ Pados Gábor (1881–1943): Pappá szentelték Rómában 1905. okt. 28-án. Káplán Karádon 1906-tól, karkáplán Veszprémben 1907-től, hitoktató Veszprémben 1908-tól, Budapesten 1909-től, plébános Nemesvámoson 1910-től, Kőröshegyen 1915-től, Nyárádon 1941-től, tanácsos plébános 1930-tól. Elhunyt 1943. ápr. 30-án. PFEIFFER, 1987. 806. o.

kályhájában este oly nagy tüzet raktak, hogy a parázsból reggel 4–5 kályhát könnyen be tudjanak fűteni. Az erős szél nagy huzatot okozott, kigyulladt a kémény, annak hasadékan kipattant a szikra és felgyújtotta a tetőt. Éjfél tájban már égett az egész ház; reggelre a II. emelet mennyezete is beszakadt. Az épület nagyrésze használhatatlanná vált. A növendékek egy része húsvéti vakációra hazamehetett, az épület első emeletét, mely továbbra is használható állapotban maradt, a földszinti helyiségekkel együtt berendezték tantermeknek, a rektor pedig saját kanonoki házának összes bútorait felrakatta a padlásra (szerencsére ez a ház, a püspöki palota és a székesegyház megmenekült a tűztől) s a szépen kitakarított, parkettás lakásba berakatta a szemináriumi ágyakat, szekrényeket, mosdókat 40–42 kispap részére; néhány növendék a barátok zárdájában kapott elhelyezést. Így a húsvéti vakáció után megkezdődtek az előadások, s rendszeren be lehetett fejezni a tanévet.

A veszprémi Szent Mihály-plébánia Historia Domus.⁵⁸ 181. old.

A vár leég

Mikor 1909. ápr. 2-án fájdalmas péntekről szombatra virradó éjjelen ½ 12-kor a szeminárium[i] kéménytűz következtében kigyulladt s a fél vár leégett a barátok templomával, zárdájával, 4 kanonoki házzal együtt, a nagyheti szertartásokat a kegyesrendiek templomában kellett végezni. A tűz valóban borzalmas volt (e sorok írója átélte); a váron kívül leégett a Hosszú utcában a Ruttner és az Imrek féle ház, a Jeruzsálem hegyen 6 ház, sőt az Anna kápolna is kigyulladt, de azt Czeczey tanító és Horváth őrmester megmentették. Az építkezés elég sokáig tartott, a barátok templomának új tornya csak 1912 nyarán lett kész.

dr. Kis György írása

A veszprémi ferences rendház leírása a tűzvészről⁵⁹

Óriási tűzvész és pusztulás a veszprémi várban 1909. év április 2-án

Fájdalmas péntek utolsó perceiben kezdődött, kigyulladt a szeminárium keleti tetője éjfél tájban. Óriási szél volt. Mire mi a vár lakói felriadtunk álmunkból, már irtózatlan lángtengerben állott a szeminárium. A szélvihar pedig röpítette a zsarátnokot, üszköt szerteszéjjel, főleg délnyugati irányban, természetesen első sorban dr. Rédey prelatust, néhai Palotay nagyprépost, Peller kanonok, szent-

⁵⁸ VSzMPL, Historia Domus 181.

⁵⁹ MFL Veszprémi rendház, Utasítás az utódoknak és a nagy tűzvésznek leírása, valamint a befolyt segélyek jegyzéke.

ferencrendi zárda- és templomunk, Kránitz püspök és Rada dr. kanonok háza [felé]. Még a vár nyugati domboldalán levő bozót is égett. Lent a városban pedig égett a Hosszú utcában a Ruttner- és Imrek-ház, fönt a Jeruzsálemhegyen a Festő utcában hat ház, közel egymáshoz.

Az irtózatosszél borzasztó veszedelemmel fenyegette az egész várost, mert özönnel vitte a zsarátnokokat, főképpen a délnyugati városrészbe. Kigyulladt a püspöki palota mellett Káuzli kanonok háza is, ha ezt el nem fojtják, a keleti városrész is menthetetlen veszedelembe kerül. De szerencsére ezt meg tudták akadályozni. A Szent Anna-kápolna teteje is tüzet fogott, Horváth honvéd őrmester és Czecey Nándor tanító hősiességgel mászott fel és oltotta a vést csírájában.

Beégett a szeminárium második emelete több helyen, az említett kanonoki házak nyugati szárnyán több helyiség. A zárdánkban a szobák nem égtek be, de [a] plafonok⁶⁰ annyira meg lettek rongálva, hogy lakatlanokká lettek, a gerendák végei mindkét felől befelé égett, és attól lehetett tartani, hogy beszakadnak a mennyezetek, azért ki kellett hurcolkodni, batyukba kötöttük ágyneműinket és ruháinkat és lehordtuk az ebédlőbe, az lett a hálótermünk és étkezőhelyünk. A szobabútorokat pedig az alsó folyósóra hordattuk, ily siralmas állapotban voltunk a húsvéti ünnepek alatt, s tovább egy hónappal⁶¹ nyugvó helyünk nem volt. A tornyunk, mely fa alkotmány volt, a harangokkal együtt leégett, harangok elolvadtak, amelyekből egy jó darab a könyvtárban őriztetik. A templom teteje jó erős mennyezet nem szakadt be, a kötél, melyen az öröklámpa függött elégett, a lámpa leesett, a templom belsejében más kár nem. P. Brucker Celestin vicarius az Oltáriszentséget a kegyesrendiek templomába átvitte.

A vár nyugati sorának végig égését a plébániaház akadályozta meg, melynek cserépszindely teteje van. Hogy a padlás a szomszéd Rada kanonok házatól be nem gyulladt, csak a mentők lélekjelenléte és virrasztása a padláson akadályozta meg, Simon kanonok házában a hátsó épület majdnem meggyulladt.

A székesegyházban semmi kár nem esett, csupán az ideiglenes ablakok zúzódtak be. Ez a nagy épülettömb mentette meg a Cserhátot az elpusztulástól, mert felfogta az arra repülő zsarátnokot. Hogy az ethernit-pala mennyre ellent áll a tűznek, kipróbálta a székesegyház teteje, mely a szeminárium szomszédság volt és a tűzláng tengerben volt, és semmi baja sem történt.

Legtöbb kárt szenvedtünk mi szegény barátok, mert nem csak a zárda és templom teteje égett le, hanem a padláson levő élelmiszereink, úgymint: búza, árpa, rozs, liszt, kukorica, bab, sok bútor stb., mind a tűznek martalékává lett,

⁶⁰ Plafon (fr.): mennyezet.

⁶¹ Hónapig

elégtek a melléképületek: istálló-félszere, disznóól benne 7 sertés, a tyúktól 25 db baromfival, aztán egy hintó és egy parasztkocsi, s tömérdek felvagdalt tüzelőfa. Sírni lehetett a látottak felett!

Nagy veszélyben forgott az irgalmas nővérek zárdája, amely a vártól elég távol van, a bentlakó növendékeket még vész idején átvitték az angolkisasszonyok zárdájába.

A rettentő és nem szünetelő szélviharon kívül más körülmények is nehezítették a mentést. A vízvezetékben nem volt akkora nyomás, hogy a vízugarakat felhajtotta volna egész a magas tetőig, a nagy tolólétra, amint fel akarták állítani, derékban ketté törött, s az emberek a szó szoros értelmében tűzesőben jártak, úgy ráztuk le kalapunkról és ruháinkról a zsarátnokokat. A mentésben tűzoltóinkon kívül megbecsülhetetlen szolgálatot tett a teljes létszámban kirendelt honvédség. A márkói tűzoltók is egy óra múlva a tűz keletkezése után már itt voltak.

1909. áprilisi tűzvész után a leégett kanonoki házak és ferences rendház nyugati irányból. Forrás: VFL IX.3. 138.

Valóban szomorú nagyhetünk és húsvétunk volt.⁶² A zárdánk felső folyosói úgy néztek ki, mint elhagyatott barlang, koromfekete volt, amint a padlásról letóduló füst belepte. Hogy milyen feketék voltak a falak? Emlékül, a lépcsőházban egy négyszög alakot meghagytam az utókornak. Jelezve van az 1909. április 2-a, amikor a pusztító tűzvész volt.

⁶² Az eddig közölt rész megegyezik a Veszprémi Hírlap XVII. évfolyam. 14. szám. 1909. április 4. 2. oldalon közölt cikkel.

A zárdánk, mely 1776-dik évben készült el 134 évig sértetlenül állott, míg végre elpusztult, s újra 1909. szept[ember] hóban elkészült. Nagy gondot adott ez! Hol kezdjem meg az építést? Szegény zárdánknak pénze nincs. Rendelésre csak azon 13527 kor[ona] 92 fillér [állt], mely összeget a zárda és a templom biztosításból kaptunk. De mi ez ily két nagy épületnek felépítésére? A nagy aggodalmak között az Istenben bízom, ki a benne bízókat el nem hagyja. Nagy részvételt voltak irányunkban, minden oldalról vigasztaló szótat hallottunk, ami megkönnyebbítette aggodalmainkat. Első volt, ki vigasztaló anygként jelent meg a segély, Méltóságos Vajda Ödön⁶³ zircz-cistercita Apát úr és a zirczi Convent,⁶⁴ kik az alázatos folyamodásomra elhatározták, hogy a templom tetőzéséhez szükséges faanyagot megadják, mit rövid pár hét múlva ki is szolgáltat-ták. E szép ajándék bátorított fel arra, hogy országos gyűjtést engedélyeztessek. Szándékomat felterjesztettem a Rend főnöke és Definitorium⁶⁵ elé, kik engedélyt adtak a terv kivitelére. A ministerium az engedélyt megadta, a Rend kormánya fr[ater] Aquilin testvért nevezte ki az országos gyűjtésre. Hogy mily eredményel? Kitűnik az egyes városokban összegyűjtött összegekből. Az országos gyűjtésen kívül folytonosan érkeztek az egyes jötevők segélyei, melyek a „*Veszprémi Hírlap*” helyi újságban nyugtáztattak. A jötevők könyöradományából rövid hat hónap alatt az összes költségek, 35903 kor[ona] 16 fillér megtérültek és az építőmester Horváth Sándor úr költségvetése kiegyenlített. A jó Isten segítségével a zárdánk oly helyzetbe hozatott, hogy a tűzvész előtt nem volt. Nagyon szükséges volt az árnyékszék megjavítása, mert már oly helyzetben volt, hogy a leszakadástól lehetett tartani, amit természetes, hogy magunk erejéből elkészíteni képtelenek lettünk volna a pénz hiánya miatt, azután a zárda és a templom teteje oly rossz állapotban volt, hogy esőzés alakalmával beesett [a csapadék] a padlásra. Mind a tetőzet, mind pedig az árnyékszék a kornak megfelelőleg elkészült. Itt bebizonyult, hogy a szerencsétlenség sokszor szerencsével jár.

Még egy hiányunk van. A templomunknak nincsen tornya és harangja, de a jó Isten arra is megsegít és támaszt jötevőket, kiknek segítségükkel egy szép torony fogja ékesíteni templomunkat s benne a harangok hívogatják a híveket az Isten imáadására.

Elmulaszthatatlan kötelességem az utókornak hátrahagyni azon jötevők neveit, kiknek segélyeikkel a zárdánk és templomunk felépült. A zárda lakóit fel-

⁶³ Vajda Ödön (1834–1911): 1852-ben lépett be a ciszterci rendbe. 1856-ban tette le fogadalmát, és 1858-ban szentelték pappá. 1856–1868 között székesfehérvári ciszterci gimnázium tanára. Előszálláson 1868–1874 között segéd-jószágkormányzó. 1874–1891 között jószágkormányzó. 1891-től zirci apát.

⁶⁴ Szerzetesházon belüli szerzetesek testülete.

⁶⁵ Tartományi tanács.

kérem, hogy valahányszor a feljegyzett Jótevők neveit olvassák, mindannyiszor imádkozzanak érettök ...⁶⁶

A zárda és a templom költsége kifizetve
A tűz után elégett tárgyak helyett újak készítettek.

Év	hónap	nap	iparos neve	elkészült munka	korona	fillér
1909	július	28	Pfilf Béla	kályhák	122	80
1909	augusztus	27	Pfilf Béla	kályhák javítása	7	20
1909	augusztus	13	Kohl Antal	villamos csengő	12	14
1909	július	29	Rausnitz Ignác	roletta 8, ágy 1	121	80
1909	augusztus	21	Jelinek Sándor	szobák festéséért	533	80
1909	augusztus	13	Mező Lajos	ablakok és rácsok festése	65	
1909	szeptember	7	Jánoky József	ágybetét, kárpit	16	
1909	augusztus	19	Dukovits Károly	kukorica dara	55	20
1909	augusztus	25	Polonyi Viktor	asztalos munkák	91	40
1909	augusztus	23	Hollossy István	lakatos munkák	18	60
1909	szeptember	14	Káptalantól	zab	105	22
1909	május	1	Napszámosok	tető tisztogatásért	63	–
1909	május	30	piac	4 darab sertés	160	
1909	szeptember	14	Káptalannak	gabonáért	110	–
1909	október	2	Szilágyi Mihály	elolvadt rézüst	–	
1909	október	15	Becske [Adolf]	zárda fényképe	5	
1909	november	10	bevásárlás	különféle vételek	20	
1909	november	23	kovács mester	ló ás kocsi	2	30
1909	november	23	gabona	szállítás	7	45
1910	január	10	asztalos, üveges	ablak, ajtókért	51	–
1910	április	13	Az építőmesternek Horváth Sándor befejezett munkák után		36 000	
1910	április	14	A villam-bevez[et]ésért	villamosnak	561	34

⁶⁶ Név szerint 214 személytől, testülettől 30397 korona 70 fillér folyt be pénzbeli vagy természetbeni juttatással. Az országos gyűjtésből Csányi Aquilin testvér 26578 korona 22 fillért gyűjtött össze. Később még 1200 korona összeg folyt be.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

VSzMPL = Veszprémi Szent Mihály-plébánia levéltára

MFL = Magyar Ferences Levéltár

VVH 1907–1908. = Veszprém város házjegyzéke 1907–1908. Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára <https://mnl.gov.hu/mnl/veml/adatbazisok> (a letöltés időpontja: 2022. szeptember 21.)

Veszprém vármegyei rendezett tanácsú város belsősége kataszteri térképének másolata az 1926. évi részletes felmérés <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkeptar/18700/> (a letöltés időpontja: 2022. szeptember 21.)

VFL = Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár

IX.3. = Gyűjtemények, Reprodukciók, fényképek

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Budapesti Hírlap, 1909. április 4. XXIX évfolyam 80. szám. 7. Veszprém veszedelme.

Catalogus, 1978. = Catalogus alumnorum Provinciae Sancte Maria in Hungaria Ordinis Fratrum Minorum. Conscriptus P. Weiss Michael. Eisenstadt, 1978. (Kézirat)

Dr. Kis György: *Káuzli Dezső élete és az inkei plébánia alapítása (1855–1942.)*. Kaposvár 1943. 49–51.

Pécsi Napló, 1909. április 4., XVIII. évfolyam 77. szám, 8. Pusztító tűzvész Veszprémben.

Pesti Hírlap, 1909. április 4. 31. évfolyam. 80. szám., 6. Nagy tűzvész Veszprémben.

Pesti Napló, 1909. április 4. 60. évfolyam, 80. szám., 16. Tűzkatasztrófák a vidéken.

Pfeiffer, 1987. = Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950)*. München, 1987.

Somogyvármegye, 1909. április 4. V. évfolyam 77. szám. 8. Veszprém város pusztulása.

Veszprémi Hírlap, XVII. évfolyam. 14. szám. 1909. április 4. 2. Óriási tűzvész Veszprémben. Pusztulás a várban.

Veszprémi Hírlap, XVII. évfolyam. 15. szám. 1909. április 11. 4.

Veszprémi Hírlap, XVII. évfolyam. 15. szám. 1909. április 11. 4–6. Dr. Pados Gábor: Veszprém az 1893-iki...